

Erik Lindgren

Något om tidig lantbrevbäring i Stockholms län

Innehåll

Sid 1 Förord

3 Två reformer nära varandra i tiden

12 Färentuna

14 Ingarö

16 Utdrag ur en matrikel under utarbetande

Utdrag af Protokoll hållet i lagligen vald Kongmans
Stämme med Ingarö församling den 19 Maj 1878.

S. 1.

Med anledning af Herr Lantfogdens berättelse
om Kongmansstämme's tillande för beslutande
af hvarvid församlingen önskar vilja att Kongmans
ombud för emottagande af lik ankommande bref
och försändelser i händelse av Postlösa. Ingarö
skulle komma att indragas, har Kongmansstämme
för ifrågakommet ämnat till i dag blifvit vald,
och efter hällen ifrågasättning härvid valdes
till Kongmansombud för Ingarö Län, ämnades
Poststämme's föreständares angående Herr L. Svanfors
i Skopkegården, hvilken ämnas upptaga för åtag,
och till Ingarö församlingen att hvarvid Poststämme
skulle få följande form tillika.

Av och till Ingarö församling
Färentuna den 26 Maj 1878.
L. Svanfors
C. Lindblad.

Uppläst i Ingarö Skopke den 26 Maj 1878.
Herr Hallen

Förord

Sedan jag måst avhända mig mitt arkiv i oktober 1995 har jag inte haft tillfälle att gå på djupet i försök att skildra lokal posthistoria. Under den första perioden efter förlusten kunde jag genom kontakt med Thure Karlsson vid Postens centralarkiv låna några av de handlingar som ingick i arkivet. Jag kunde därefter, ehuru i begränsad omfattning, fullfölja ytterligare några häften i den planerade post-historiska skriftserien. Efter kort tid blev centralarkivet införlivat med myndighet-sarkivet och överfört till Riksarkivet. Därmed försvann också min kontakt med Thure.

Senare fick jag veta att mitt arkiv inte hade följt med till Riksarkivet utan blivit magasinerat i ett av Postmuseum disponerat utrymme. Det gläder mig mycket att det på hösten 1999 har kunnat tillföras ett rum i museets bibliotek och numera lär finnas tillgängligt där för seriösa forskare.

Det var med stor brådska som det 700 kg tunga arkivet packades i två postbe-hållare och skickades till Stockholm. Enligt överenskommelse skulle visst lokalt material överföras till Öja hembygdsförening. Min gode vän Willy Jönsson bistod mig med detta. Vi fyllde våra bilar med det material som inte skulle skickas till Stockholm och fraktade denna del till skolan i Gemla, där Öja hembygdsförening disponerar ett visst arkivutrymme i en källarlokal. Min lilla Opel blev så baktung att till och med halvljuset besvärade Willy, som ledde expeditionen i sin bil en mörk oktoberkväll 1995.

När jag långt senare fått tid och tillfälle att enligt överenskommelse med Willy finna litet ordning i den så snabbt hopplockade arkivdelen har jag däri funnit visst material som inte kan betecknas som lokalt. När jag har bearbetat detta, kan det också tillföras huvuddelen av arkivet på Postmuseum. Jag hoppas få leva så länge att jag får möjlighet att bearbeta det. Tillsammans med vissa fragment som funnits i min bostad kan jag utnyttja det för några skrifter, naturligtvis inte på långt när tillräckligt för avgränsade geografiska områden. Fragmenten i bostaden består huvudsakligen av matrikelkopior samt pärmar med grundanteckningar för mitt arbete med 1986 års minnesbok till Postens 350-årsjubileum. Tillgången till detta enkla material uppmuntrar mig att fortsätta med skriftserien. Jag är medveten om att det blir stora luckor i framställningen och ber mina läsare om ursäkt för detta.

Det är tursamt nog inte bara för egen tillfredsställelse som jag försöker fortsätta skriftserien genom att vattna ur det knapphändiga materialet. Jag får ibland telefonsamtal med önskemål om information i posthistoriska frågor. När jag söker efter svar bland mina papper, finner jag någon gång anledning att efteråt komplettera svaren med en liten skrift.

Detta häftet är exempel på ett sådant försök. Det faktum att det bara snuddar vid ett ämne, om än så omfattande, och kort berör små detaljer för två poststationer, vilka jag inte kunde skriva om, medan jag ännu hade tillgång till mitt arkiv, bottnar sålunda i den nu rådande bristen i min bostad på erforderligt material. Mina egna arkivnummer återges i matrikelutdraget på sid 16 och kan vara en ingång till arkivet på Postmuseum för seriösa forskare som har tillfälle att besöka detta. Uppgivna arkivnummer leder till kuvert eller lösa blad i hyllornas kapslar. Omfattningen av ytterligare information i dessa kapslar kan variera från enstaka tidtabeller eller tidningsurklipp till en bunt kopior av handlingar med t ex protokoll som speglar den lilla människans syn på postfrågor i den egna hemorten. Det skulle glädja mig om någon besökare kan finna nytta av arkivet. Jag skulle också uppskatta mycket att få synpunkter på detta lilla häfte, hastigt hopkommet i mars 2001.

Erik Lindgren

Blåbärsvägen 4
352 45 VÄXJÖ
Tel 0470-19354

Två reformer nära varandra i tiden

Enligt poststyrelsens cirkulär nr 31 för år 1874, utgivet den 5 januari 1875, skulle drygt 580 nya poststationer öppnas med 1875 års ingång. Det var ett av resultaten av kronobrevbäringsreformen. Dess första etapp ett år tidigare hade resulterat i tillkomsten av omkring 600 poststationer, huvudsakligen i Småland och Halland samt delar av Skåne, Västmanland, Dalarna, Gävleborgs län och Norrbotten.

Kostnaderna för denna reform belastade verket ekonomi hårt, något som bland annat speglas i ett cirkulär, daterat den 27 september 1875. Det uppmanade postmästarna att förse poststyrelsen med vissa statistiska uppgifter om poststationernas ekonomiska förhållanden. Frimärksförsäljningen vid varje ny poststation jämfördes med utgifterna för poststationerna i form av arvodet till föreståndarna.

Cirkulärets innehåll förorsakade stor aktivitet hos postförvaltarna runt om i landet. Efter hand fick poststyrelsen in besparingsförslag, som ibland skulle innebära en kraftig reduktion av antalet av de kanske delvis allt för snabbt tillkomna poststationerna. Det var dock inte förrän efter ytterligare ett par år, som en sådan reduktion fick effektiv verkan, nämligen i anslutning till att lantbrevbäring infördes med början 1878. Hembygdssamlade filatelister med intresse för Stockholms län torde dock vara medvetna om ett litet antal tidigare poststationsindragningar, t ex Bromma med 1876 års utgång och Wallentuna med ingången sv andra kvartalet 1877. Detta speglas bl a i ortstämpelkatalogernas noteringar.

Låt oss först se litet på det förslag till besparingar som septembercirkuläret föranledde chefen för Stockholms postkontor, P F T Winroth, att avge i sitt svar till poststyrelsen den 27 mars 1876. Inledningsvis framhöll han saknad kännedom om de lokala förhållandena vid berörda poststationer. Genom skriftväxling med föreståndarna och studium av poststationernas utgifter och inkomster under 1875 kunde han dock lämna synpunkter till grund för poststyrelsens vidare bedömande.

Enligt uppgift i cirkulär nr 31/1874 hade den 1 januari 1875 öppnats inte mindre än 583 nya poststationer. Av dessa låg 69 i Stockholms län, av vilka 31 skulle lyda under postmästaren i Stockholm. Inom Uppsala län fanns ytterligare sju poststationer som hänfördes till Stockholms förvaltningsområde. Ett sammandrag över omsättningen för dessa 38 poststationer visade, att vid inte mindre än 28 "utgifterna i mer eller mindre mån överskjutit inkomsterna" så som Winroth formulerade sig. Sammandraget finns på nästa sida i förminskat faksimile.

Till vänster: poststationens namn.

Till höger: summan av sålda frimärken år 1875

Adelsö med	68 kr. 30 ö
Angarn	57. 79.
Bo	78. 66.
Bromma	165. 63
Brännkyrka	61. 11
Danderyd	39. 60
Sjuhundra	391. 15
Edsbro med	215 kr. 53 ö
Ekerö	237. 10.
Fasterna	9. 8.
Gränsta	323. 17.
Gustafsberg	13. 24
Ingarö	120. 60
Järfälla	152. -
Lidingö	275. 7
Gustafö	236. 25
Munsö	724. 93
Muskö	228. 64
Möja	618. 42.
Riala	184. 96
Rydboholm	211. 58.
Röö	37. 21
Sandhamn	131. 58.
Täby	48. 78.
Wernsdö	64. 95
West-Tibble	475. 66.
Åkergran	250. 58.
Ösma	452. 58.

Efter uppräknigen av de 28 förlustbringande poststationerna reserverade sig postmästaren mot indragning av ett antal. Han skrev nämligen: *Utav nämnde poststationer anser Kontoret dock följande böra bibehållas, dels på grund av den växande trafiken, dels på grund av deras nödvändighet för sådana förut till kronobrevbäring berättigade tjänstemän, vilka för sin brevväxling i tjänst-ärenden begagna sig av desamma och för vilka tjänstemän något annat tillfälle till postutväxling icke, enligt Kontorets förmenande, kan beredas, därest den av dem för närvarande begagnade poststationen skulle indragas. Dessa poststationer äro: Adelsö, Djurhamn, Edsbro, Gränsta, Gustafsberg, Lidingö, Ljusterö, Möja, Riala, Rydboholm, Röö, Sandhamn, Wernsdö, West-Tibble, Öfvergran och Ösma."*

Med detta hade Winroth redan "räddat" 16 poststationer från omedelbar indragning. För de övriga tolv ansåg han att de "torde utan avsaknad kunna indragas", dock under vissa förutsättningar, nämligen

Bo, om särskilt gångbud en gång i veckan inrättas däremellan och Gustafsberg, **Bromma**, när en järnvägsstation å Stockholm-Västeråsbanan kommer att i dess närhet förläggas,

Brännkyrka i det fall att de tjänstemän och betjante som för sin brevväxling begagna sig av denna poststation bereddades tillfälle till utväxling av post genom lösväska med Stockholm,

Danderyd, när kronolänsmannen Nordquist genom avhämtande och avlämnande av lösväska vid Stocksund finge sina tjänsteförsändelser befordrade,

Ekerö i fall Pastor och kronofjärdingsman i socknen finge vid Drottningholm eller Tappström avhämta och avlämna post,

Fasterna, när den ende tjänsteman som för sin brevväxling begagnar sig av denna poststation, nämligen länsmanen i Sjuhundra härad, kunde beredas samma fördel som om poststationen bibehålles, ifall den mellan Uppsala och Norrtälje gående posten finge anlöpa länsmansbostället,

Ingarö ifall gångpost inrättades däremellan och den blott ½ mil därifrån belägna Gustafsbergs poststation,

Järfälla, när järnvägen Stockholm-Västerås framlöper i dess närhet och järnvägsstation lär bli där inrättad,

Munsö om vederbörande tjänstemän och betjante i sådant fall begagna sig för sin postutväxling av poststationen i Färentuna, samt

Täby, som bör kunna för vederbörande tjänstemän ersättas genom lösväska, medföljande den å linjen Stockholm-Norrtälje gående post.

Med en motivering, som jag lämnar därhän, hemställde Winroth också att poststationerna i **Angarn** och **Muskö** skulle få bibehållas. För poststationen i Erstavik hänvisade han till ett tidigare avgivet yttrande.

Det skulle visa sig, att ytterst få av alla indragningsförslag som kom till poststyrelsen från postmästarna runt om i landet, blev realiserade genast. Det blev i stället lantbrevbäringsreformen som kom att sätta fart på indragningen av ett stort antal av de poststationer som tillkommit i anslutning till kronobrevbäringsreformen.

Lantbrevbäring infördes successivt sedan poststyrelsen fått frågan prövad av regeringen. En framställning gjordes till regeringen den 15 september 1876, vari 26 poststationer namngavs, för vilka uppbörderna under 1875 hade varit mindre än 65 kronor. Därbland fanns just Erstavik, med blott 12 kronor i uppörd. Andra extrema exempel var Nöbbelöv i Kristianstads län med 14 kr och Lindstorp i Kalmar län med 18 kr i uppörd för år 1875.

Riksdagen beslöt enligt poststyrelsens förslag om lantbrevbäringsordnande. En promemoria om detta utfärdades den 5 oktober 1877 och på själva julafton daterades den första instruktionen för lantbrevbärare.

Promemorian angav bl a att tre timmar beräknades för varje mil lantbrevbäring. Den fick inte ske på natten. Lantbrevbärarens service omfattade även rekommenderad post. För övriga postärenden skulle frågan om deras expedierande lösas antingen genom vederbörandes besök på den postanstalt, varifrån lantbrevbäraren utgick eller genom att socknens kommunombud anlätades. Om den sistnämnda möjligheten kunde man läsa följande i den promemoria som låg till grund för regeringens ställningstagande:

"Vad alla övriga försändelser av nu ifrågavarande slag angår, varda de till utdelning genom lantbrevbärare avlämnade endast i det fall att vederbörande kommun till den postanstalt varifrån lantbrevbäringen utgår, uppgiver en på lämplig plats bosatt person, som är villig att, såsom kommunens ombud, utan särskild kostnad för Postverket, mottaga den post som av lantbrevbäraren medföres och försändelserna vederbörande adressater tillhandahålla."

Man kan säga att detta var en klar anvisning om att ombud, som Postverket inte avlönade, skulle vara ersättningsanordning för poststationen åt de kunder, som inte fick direkt kontakt med lantbrevbäraren.

När beslut väl hade fattats på högsta nivå om lantbrevbäring i vårt land, kom generaldirektören överens med länsstyrelserna om sammanträffande för att detaljplanera, län för län. För landshövdingen i Stockholms län ägde sammanträden rum den 7 mars och den 2 april 1878, förhållandevis sent i jämförelse med överläggningarna i andra län.

Generaldirektör Wilhelm Roos konfirmerade i ett brev redan den 8 april 1878 de överenskommelser som hade träffats och uttryckte sin åsikt att "förändringarna i postgångarna inom Stockholms län borde, såsnart lämpligen ske kan, vidtagas". Station för station räknades de avhandlade orterna upp. I den sammanfattning, som följer, har jag för helhetens skull valt att även beröra de poststationer som lydde under andra postkontor än det i Stockholm.

Poststationerna i **Danderyd** och **Bergshamra** på linjen mellan Stockholm och Norrtälje skulle dras in "såvida icke de till föreståndarna för desamma nu utgående arvoden kunna nedbringas, vad beträffar Danderyd till 150 kronor samt Bergshamra till högst 240 kronor årligen". Därför anhöll Roos om länsstyrelsens medverkan till att fråga föreståndarna, om de var villiga att gå med på erforderlig nedsättning av deras årsarvoden och därigenom "rädda" poststationerna från indragning. Vid nekande svar och om det inte gick att finna andra personer, villiga att överta befattningarna mot lägre arvoden, skulle länsstyrelsen "låta infordra vederbörande kommuns yttranden, huruvida desamma, i och för poststationernas bibehållande, vilja åtaga sig att tills vidare årligen tillskjuta, vad som kan fordras utöver här föreslagna arvodesbelopp".

För dessa båda poststationer var det sålunda inte fråga om någon ersättande lantbrevbäring. Det var det däremot för **Lidingö** genom att gångposten på den 0,8 km långa linjen från postkontoret i Stockholm föreslogs bli utbytt mot lantbrevbäring med två turer i veckan. Detta skulle möjliggöra indragning av poststationen om lantbrevbäringslinjen utsträcktes till fjärdingsmannens bostad på Lidingön.

Det fanns en 2,3 mil lång karrpostlinje från Drottningholm över Svartsjö till **Färentuna**. Denna poststation hade inte tillkommit som en följd av kronobrevbäringsreformen utan var av äldre datum, öppnad redan den 14 maj 1861, en av landets tidigaste. I Drottningholm fanns en postexpedition med ännu äldre anor. Den hade öppnats redan 1778 såsom postkontor enligt den tidens terminologi men varit indraget en period för att åter öppnas 1858. Lägre klassens postkontor hade beteckningen postexpedition under en period fram till och med 1881. Den i Drottningholm degraderades till poststation den 1 juni 1888, sålunda länge efter den tidsperiod vi rör oss i nu. Dess siste chef var Ludvig August Böttiger. Inom hans förvaltningsområde ingick poststationen i Färentuna men däremot inte Svartsjö, en poststation som löd under postkontoret i Stockholm sedan tillkomsten den 1 januari 1875.

Svartsjö poststation skulle bibehållas, medan Färentuna poststation skulle dras in och orten utgöra ändpunkten för en lantbrevbäringslinje med två veckoturer från Svartsjö.

Från Tappström utgick en gångpost till Ekerö poststation. Denna skulle bibehållas, medan däremot en lantbrevbäring skulle inrättas på en 2,3 mil lång

linje från Ekerö till **Munsö** och **Adelsö** med indragning av de båda sistnämnda poststationerna..

Den 2,3 mil långa kärpostlinjen från Mörby till Kårsta över Markim och Frösunda skulle avvecklas. I Mörby fanns en poststation redan från 1 maj 1863. Den ersättande lantbrevbäringslinjen skulle utgå från Rosersberg och dras över Skånella, **Markim** och **Frösunda** till **Kårsta** med indragning av de tre sistnämnda poststationerna.

Utöver den långa postföringslinjen Uppsala-Norrtälje fanns i detta område bl a postföringslinjerna Mörby-Husby, Husby-Lagga, Mörby-Närtuna-Gottröra och Gottröra-Fasterna, organiserade i samband med kronobrevbäringsreformen. Nu skulle lantbrevbäring anordnas på två förhållandevis långa linjer, nämligen Mörby-Widbo-Husby-Lagga samt Mörby-Närtuna-Gottröra-Fasterna-Rimbo med indragning av poststationerna i **Widbo**, **Husby**, **Lagga** och **Gottröra**. I Fasterna skulle poststationen bibehållas under förutsättning att föreståndaren åtnöjdes med 100 kr i årsarvode. Det hade varit 200 kr vid poststationens tillkomst den 1 januari 1875 men sänkts till 100 kr som ett resultat av den på sid 3 omnämnda sparsamhetskampanjen efter poststyrelsens cirkulär i september 1875.

Den 3,1 mil långa kärpostlinjen från Märsta till Knivsta över Kolhammar, Wassunda och Alsike skulle splittras. Mellan Märsta och Kolhammar skulle en milslång gångpost inrättas med två turer i veckan fram och åter. Utökning till fyra turer i veckan förespeglades om en entreprenör vore villig att åta sig varje tur för 75 öre fram och åter. Kärpostlinjens delsträcka mellan Kolhammar och Wassunda skulle dras in och lantbrevbäring anordnas med två veckoturer på en ringlinje Knivsta-Wassunda-Alsike-Knivsta med indragning av poststationerna i **Wassunda** och **Alsike**.

På linjen mellan Gimo och Forsmark fanns poststationen i **Hökhufvud**. Den skulle dras in, liksom kärposten på linjen från Östhammar till Hökhufvud. Östhammar hade fått ett postkontor redan på mitten av 1600-talet och genom en intern omorganisation betecknats som postexpedition under perioden 1874-1881.

Från Öregrund fanns en 0,8 mil lång gångpostlinje till Gräsö. Denna skulle ersättas med lantbrevbäring med blott en tur i veckan och poststationen i **Gräsö** skulle dras in.

Den 1,3 mil långa gångposten mellan Gränsta och Bladåker skulle bytas ut mot lantbrevbäring med samtidig indragning av poststationen i **Bladåker**. Gångposten på linjen Estuna-Malsta-Lohärad-Estuna, 2,2 mil skulle ersättas med lantbrevbäring med indragning av poststationerna i **Malsta** och **Lohärad**.

Med indragning av **Singö** poststation skulle lantbrevbäring anordnas på den en mil långa linjen från Grisslehamn. Postkontoret på sistnämnda ort (under perioden 1874-1881 postexpedition) hade funnits sedan 1720 års ingång, förflyttat till Byholma år 1756.

Gångpostlinjerna Östanå-Ljusterö och Östanå-Riala, vardera en mil långa, skulle utbytas mot lantbrevbäring med två turer i veckan, varvid poststationerna i **Ljusterö** och **Riala** skulle dras in.

Den halvmilslånga gångposten mellan Gustafsberg och Ingarö skulle också ersättas med lantbrevbäring med två turer i veckan och poststationen i **Ingarö** dras in. Utmed postlinjen till Gustafsberg var Mensättra utgångspunkt för en 0,3 mil lång linje till Bo. Såväl postföringen på den lilla avstickaren som poststationen i **Bo** skulle dras in.

En helt ny milslång lantbrevbäring skulle anordnas från Värmdö till Nyvarps länsmansboställe efter länsstyrelsens yrkande. I Värmdö fanns en poststation sedan 15 februari 1861, då omorganiserad från att ha varit en postuppsyningsmansplats sedan den 5 mars 1841.

Från Stockholm gick en kärpostlinje till Österhaninge. De skulle sträckas ut till Västerhaninge poststation med indragning av gångposten från denna poststation till Västerhaninge skolhus. Från Västerhaninge skolhus gick en kärpostlinje till Ösmo. Denna skulle dras in och en lantbrevbäring skulle inrättas mellan Ösmo och poststationen i **Torö**, vilken skulle dras in. Den två mil långa postlinjen mellan Västerhaninge och Muskö skulle ersättas med lantbrevbäring, blott en tur i veckan med indragning av poststationen i **Muskö**.

Med indragning av postlinjen Dalarö-Ornö-Utö skulle lantbrevbäring anordnas, en tur i veckan, varvid båda poststationerna **Ornö** och **Utö** skulle dras in. Dalarö var liksom Grisslehamn och Östhammar en postort med anor. Dalarös postkontor hade öppnats den 16 maj 1770, tillhörde den lägre klassen och kallades under perioden 1862-1881 för postexpedition.

Postlinjen Tumbo-Grödinge-Sorunda-Ösmo skulle också förändras så att ett länsmansboställe i dess närhet kunde betjänas av postföraren utan att lantbrevbäring anordnades på linjen.

Wilhelm Roos anhöll också i sin tio sidor långa skrivelse att länsstyrelsen skulle uppge de platser utmed linjerna, där lantbrevbäraren skulle lämna och hämta försändelser till och från kyrkliga och administrativa tjänstemän och dessutom meddela om i skrivelsen angivna väglängder och uppgifter i övrigt var riktiga. Han önskade också uppgift om namnen på de kommunombud som respektive kommuner kunde utse för att underlätta lantbrevbärarens postutväxling med allmänheten, och infordrade länsstyrelsens yttrande, om de personer som skulle föreslås till lantbrevbärare, var lämpliga för denna uppgift.

Med detta långa återgivande av huvudinnehållet i generaldirektörens skrivelse till länsstyrelsen har jag sökt ge en bild av de förslag som hade väckt fram under många kontakter med olika berörda instanser. Med utgångspunkt från detta efter den justering, som länsstyrelsens svar skulle föranleda, fick berörda postmästare komma in med uppgifter om utsedda lantbrevbärare och slutgiltiga förslag till de

olika linjernas sträckning ävensom eventuella erinringar mot ifrågasatta poststationsindragningar.

Jag väljer att i detta fall begränsa mig till vad postmästaren i Stockholm kom fram till i sitt slutgiltiga förslag, även om det kunde ha sitt intresse att citera motsvarande tankar från postmästarna i Norrtälje, Uppsala, Dalarö, Östhammar, Öregrund och Grisslehamn. Dessa berördes ju också mer eller mindre.

Förslaget från postkontoret i Stockholm finns i ett brev den 29 maj 1879, undertecknat av Johan Albert Olsson. Denne var sedan julafton 1874 utnämnd till kontrollör vid postkontoret i Stockholm och fick postdirektör Winroths uppdrag "att bland annat infordra anbud och uppgöra förslagskontrakter om lantbrevbäring" på 17 berörda linjer. Parentetiskt bör jag nämna att han blev tolv år senare utnämnd till postmästare i Jönköping.

Den noggranne läsaren kommer att finna oöverensstämmelse med uppgifter om indragning av flera poststationer vid jämförelse med ovan lämnade uppgifter och de som står att finna i ortstämpelkatalogerna. Detta har sin förklaring bland annat i att förhandlingar under perioden efter poststyrelsens skriftliga redovisning till länsstyrelsen ledde till vissa naturliga justeringar. Bland dessa kan jag nämna att J A Olsson tillstyrkte förslaget från poststationsföreståndaren i **Ingarö** att med viss jämkning få behålla poststationen samt att smärre justeringar också kunde leda till att vissa andra poststationer "räddades" från indragning. Till de slutliga justeringarna bidrog också synpunkter från kronobetjäningen, t ex de som redovisades i ett brev från kronofogden till länsstyrelsen i juli 1878.

För de poststationer som låg inom förvaltningsområdet för Stockholms postkontor genomfördes indragningarna med september månads utgång 1879 med få undantag. Redan med mars månads utgång fick två stryka på foten, de i Daneryd och Torö. Även poststationen i Wassunda, som lydde under järnvägspostinspektionen och poststationen i Hökhufvud, som lydde under postkontoret i Uppsala, drogs in den 31 mars 1879.

Nästan samtliga övriga i föregående text med fet stil markerade poststationsnamn försvann från postanstatsförteckningen med september månads utgång 1879, därav åtta för gott. De andra namnen återkom senare, nio av dem till och med före seklets utgång. Av alla de ovan berörda poststationerna, inklusive dem under andra förvaltningspostkontor än Stockholm, var det bara de i Bergshamra, Ingarö, Ljusterö, Riala och Singö som undgick indragning.

Bland de extremt snabbt återinrättade poststationerna utmärker sig Torö och Danderyd. Båda drogs in med mars månads utgång 1879. Den i Torö återinrättades den 1 oktober och den i Danderyd den 1 december samma år.

Även om lantbrevbäringen hade fått fäste i området, var dess effektivitet omtvistad. Starka försök gjordes att återfå de indragna poststationerna. Utöver de båda nämnda extrema fallen tänker jag på Bo, där poststationen återinrättades med

1881 års ingång. Frösunda och Kårsta fick poststationer den 21 december 1885 på grund av järnvägens tillkomst och från den 1 oktober 1886 hade lidingöborna åter en poststation. Utöborna behövde bara vänta till 1884 och musköborna till 1887, innan deras önskemål uppfylldes och i Gottröra kunde man glädja sig över motsvarande förbättring från den 1 april 1891.

I boken "Humlegubbar" har jag ägnat ett femsidigt avsnitt åt Malsta och Lohärad och ett par sidor åt Torö. Häfte 81 i min skriftserie, "Kortlivade postnamn i Uppland" berör åtta av poststationerna och häfte 180 "Kortlivade sörmländsk" post tre av dem, Muskö, Ornö och Utö. Några uppgifter om Alsike återfinns i skrift 20, om Bergshamra i skrift 297 samt om Danderyd, Frösunda och Kårsta i skrift 298. Samtliga finns att låna på Postmuseum.

Däremot har jag inte ännu haft tillfälle att i någon av mina skrifter innesluta Adelsö, Bo, Färentuna, Ingarö, Lidingö, Ljusterö, Munsö, Riala eller Singö. Av dem finns från dokument i postarkivet om Färentuna och Ingarö några korta anteckningar bland de papper, som blev kvar i Växjö i den stora brådskan vid överlämnandet av mitt arkiv till dåvarande centralarkivet i Stockholm i oktober 1995. De anteckningarna utnyttjar jag till några rader härefter om vardera poststationen. För de övriga sju poststationerna gör jag utdrag ur mitt manus till ett pågående arbete med en matrikel, ett utdrag som återges sist i detta häfte. Mitt arkiv förvaras efter Postmusei ombyggnad i ett särskilt rum, och jag förmodar att seriösa forskare vid besök där kan få lov att titta på handlingarna. Med den baktanken har jag kompletterat utdraget ur den blivande matrikeln på sid 16 med mina egna arkivnummer för berörda poststationer.

Färentuna

1861-05-14 -- 1879-09-30
1944-08-01 -- från 1993 post-i-butik

Regeringen bemyndigade poststyrelsen genom ett kungligt brev den 9 mars 1880 att "å lämplige ställen inrätta ett nytt slag av poststationer, vilka äro ämnade att, såsom speditionskontor, för mera avlägsna orter underlätta förbindelsen med närmaste postkontor eller postexpedition".

Det kungliga brevet föranledde poststyrelsen att förhöra sig hos länsstyrelserna om behovet av sådana poststationer som avsågs. Bortsett från ett fåtal postuppsyningsmansplatser fanns dittills inga poststationer utan bara postkontor, av vilka den mindre gruppen under en period hade beteckningen postexpeditioner.

Nu skulle det bli tätare mellan de fasta postanstalterna. Länsstyrelsens allmänna kungörelser lämnade vägen öppen för framställningar om poststationer, framställningar som naturligtvis prövades noga före beslut. Tidigt ute var man i Färentuna, där en poststation kunde öppnas den 14 maj 1861, samtidigt som en också öppnades i Ösmo. Dessförinnan hade bara 33 poststationer hunnit inrättas.

Till föreståndare för den nya poststationen antogs organisten Philip Fredrik Barthold Steffen, då i sitt 40:e levnadsår. Han fick 200 kr i årsarvode från postverket. Den 30 december 1875 daterade han ett brev med önskan om löneförhöjning med 100 kr. Hans närmaste chef, postexpeditören Böttiger i Drottningholm, överlämnade ansökan till poststyrelsen med tillskriften att han ansåg sig "i anseende till det nit och den noggrannhet Steffen i tjänsten städse ådagalagt, pliktskyldig att denna hans ifrågasatta förhöjning hos Kungl. Styrelsen till det önskade syftemålet på det högsta värdsamligen förorda".

Detta hjälpte inte. Ansökan behandlades, till nackdel för Steffen, under en period då postverkets ekonomi började bli särskilt ansträngd efter kronobrevbäringsreformen. Handläggaren i poststyrelsen gjorde det sedvanliga överslaget och kunde konstatera att frimärksförsäljningen under år 1875 hade gått upp till omkring 40 kronor per kvartal och uppgick för hela året till totalt kr 165:25, dvs mindre än årsarvodet till föreståndaren. Det var detta enkla slag av jämförelse som kom att ligga till grund för prövningen enligt "besparingscirkuläret" i september 1875 (sid 3, 2:a stycket, i detta häfte). Det systemet blev en av de starkaste grunderna för de många poststationsindragningarna i anslutning till lantbrevbäringsens införande några år senare. Färentuna miste sin poststation och blev från oktober månads ingång 1879 ändpunkten för en lantbrevbäringslinje från Svartsjö enligt det nederst på sid 7 återgivna förslaget. Det av posten oavlönade kommunombudet, handlanden H Götlin fick överta Steffens huvudsakliga uppgifter.

Mot indragningen av poststationen vände sig naturligtvis dess kunder, något som bl a framgår av uttalandet vid kommunalstämman i skolsalen den 20 maj 1878. Dess utdrag återges i förminskat faksimile på omslagets sista insida.

Färentuna återfick emellertid en poststation den 1 augusti 1944 efter en "tömrosasömn" på 65 år. Den hamnade från år 1951 hos Ruth Svensson i Kungsberga och därifrån utgick till och med en lantbrevbärare. Föreståndaren hade själv tjänstgjort som lantbrevbärare en gång, nämligen på posten i Timrå i Västernorrland.

Början av 1900-talets sista årtioende präglades mycket av att postverket sökte partners. Då kallades organisationen för post i butik, en innovation, varom jag bl a berättat i skrift nr 300. Enligt information i publikationen "Meddelande Minnespoststämplar" nr 1998:16 har man gått in för en ny terminologi och döpt om beteckningen "post-i-butik" till "Postkontor hos partner". Färentuna blev ett av de tidigare postkontoren av detta slag. En förteckning, som gavs ut i mars 1993 i anslutning till projektet med namnet "NÄT 92", visar att man då hade sju "post-i-butik" inom Stockholms Norra region inklusive den i Färentuna.

Undertecknad som sedan den 14 Maj 1861
tjänstgjort såsom poststation föreståndare i Fä-
rentuna med ett årligt arvode af 200 Kronor, för
härmed, på grund af de förhöjda levnadskostnaden-
na, den långa tid jag i postverkets tjänst varit
anställd och slutligen på grund af de genom den
vid härvarande Station tillkommande postbefordringar
ökade besvären, hos Kungl. Styrelsen i ödmjuk-
het anhålla om en, från 1875 års början utgåen-
de löneförhöjning af 100 Kronor årligen.
Färentuna den 30 December 1875
P. F. Steffen

Poststationsföreståndaren och organisten Steffen ansökte förgäves om löneförhöjning.

Ingarö

1875-01-01--

I ett brev till poststyrelsen den 30 november 1874 kommenterade länsstyrelsen i Stockholm de förslag angående omorganisation av postgången som poststyrelsen hade lämnat i brev den 20 augusti och 2 september. Länsstyrelsen uppgav sig ha "funnit skäligt godkänna" ett stort antal förslagskontrakt för berörd personal som behövdes för "de postanstalter och postgångar, vilkas inrättande vore erforderligt i följd av kronobrevbäringens upphörande".

De föreslagna poststationerna räknades upp fögderivis. Femte fögderiet omfattade förslag till poststationer i Riala, Ljusterö, Rådmansö, Bergshamra Blidö, Ingarö, Bo, Djurhamn, Möja och Östanå samt postvård i Angskär och Mensättra. Om postvård har jag berättat i åtskilliga skrifter men för nytillkomna läsare är det på sin plats att nämna innebörden. Kort sagt behövdes postvård för bevakning av post som ankommit till en ort vid sådan tidpunkt, att den person som skulle föra posten vidare, inte fanns till hands när den kom, t ex med en postförare på en huvudlinje, varifrån en eller flera bilinjer utgick utan att det fanns en poststation vid skärningspunkten.

Ingarö var således en av de tillämnade nya poststationerna inom 5:e fögderiet. Länsstyrelsen godkände förslaget om att öppna poststationen med 1875 års ingång och att organisten Per Erik Forsman skulle vara föreståndare med ett årsarvode på 100 kr. Han efterträddes redan i juni 1877 av en vikarierande organist och i december 1879 tog organisten L Svensson över. Årsarvodet höjdes med 25 kronor med motiveringen att detta skulle täcka föreståndarens utgifter för hämtning av posten i Gustavsberg.

När poststyrelsens besparingscirkulär kom i september 1875 hamnade Ingarö i farozonen. Som framgår av sid 5, ansåg postdirektör Winroth att poststationen i Ingarö utan avseende torde kunna dras in ifall gångpost inrättades däremellan och den blott ½ mil därifrån belägna Gustafsbergs poststation. Detta var sålunda förhållandet innan lantbrevbäring hade förts på tal.

Ingarö poststation hade under 1875 sålt frimärken för kr 120:60, d v s nära gränsen till kostnaden för poststationen och posthämtningen i Gustavsberg sammanslaget. Det blev ingen ändring för Ingarö på grund av 1875 års besparingscirkulär. När undersökning gjordes beträffande erforderliga indragningar i samband med lantbrevbäring, skrev kronfogden bl a följande den 6 juli 1878 till länsstyrelsen med återopande av poststyrelsens förslag att dra in Ingarö poststation vid utbyte av gångposten från Gustavsberg mot lantbrevbäring:

"Å kommunalstämma häröver hörd har även Ingarö församling uttalat sig för nuvarande postbefordringsställets bibehållande, men som frågan om minskning av kostnaderna därför lämnats oberörd samt fjärdingsman tills vidare icke är stationerad inom socknen, torde ett försök med lantbrevbäring här kunna göras, helst avståndet endast är 0,5 mil från Gustavsbergs station"

Vid den slutgiltiga behandlingen tog man inte hänsyn till kronofogdens propäer utan rättade sig efter kommunalstämman. Poststationen fick således vara kvar. Efter den nye organistens död övertog hans änka Emma Svensson poststationen i augusti 1888 och från oktober 1901 blev skolläraren C G Raquette föreståndare. Årsarvodet var då oförändrat, 125 kr, i vilket ingick ansvar för "posttransport mellan poststationen och ångbåtens tilläggsplats".

Fröken Margareta Vilhelmina Fast tillträdde som poststationsföreståndare i Ingarö med 1907 års ingång och från den 1 juli 1909 tog Carl Gustaf Raquette åter vid. Senare har bl a Sven August Söderling varit föreståndare.

Utdrag af Protokoll hållet i den tillika allmogt Kommunalstämman med Ingarö församling den 19 Maj 1878.

S. 1.

Med anledning af Herr Kronfogdens begäran om Kommunaltämman skildes för beslutande af hvarandes församlingen öfver vilja de nämnda ombudet för anläggande af led ombudsamt till och försändelse i kindlar som Rättshuset i Ingarö skulle komma att indragas, som Kommunaltämman för ifrågakommet nämns till. Det blef alltså, och efter tiller iförklaring hvaras valdes till Kommunambud för Ingarö socken, nämnde Rättshuset föreståndare angående Herr Sveriges i Helsingfors, hvaras nämns uppträdde för att, hvaras öfver församlingen som nämnde Rättshuset skulle för fullkomna från tillika.

Den 26 Maj 1878
 Ång. Svensson
 för H. Svensson
 C. Lindblad.

reguliert i Ingarö Söcker den 26 Maj 1878
 Hans Åker

Kommunalstämman var förberedd på poststationens indragning och utsåg poststationsföreståndaren till kommunombud. Emot kronofogdens åsikt "räddades" poststationen ändå från indragning.

Utdrag ur en matrikel under utarbetande

(PM jämte siffra anger ingångsnummer i Erik Lindgrens arkiv på Postmuseum)

Adelsö B län 1875-01-01—1979-09-30 (åter 1930-07-01—1970-08-31)
skollärare Carl Erik Carlsson (hela första perioden). 1948: Dagmar
Elisabet Johnsson. **PM 2818.**

Bo B län 1875-01-01—1879-03-31. 1875: komminister Curt Ljungcrantz,
1877: skollärare J C Almeström.

Boo B län 1881-01-01—1940-03-31, därefter Saltsjö-Bo. 1888:
skollärare Karl Anders Ekdahl. Skulle enligt kontraktet "fortskaffa posten
till och från Kilsvikens ångbåtsbrygga tre ggr i veckan". Årsers 1907 200 kr.
1909: fru Emma Charlotta Sundman, 1929: Greta Östberg. **PM 84**

Gottröra B län 1875-01-01—1879-09-30. 1891-04-04—1953-10-31.
Namnändring till Skeptuna. Hela första perioden: organist J C
Chruzander. 1891: skollärare Gustaf Adolf Pettersson, 1938: Sune Viktor
Lindhé. **PM 2635.**

Lidingö B län 1875-01-01—1879-09-30. Åter 1886-10-01—1908-08-31
Namnändring Lidingö Villastad. Pk 1916-10-01. (1925-12-31: Namnändring
Lidingö 1). 1875: J. Zetterberg, 1878: Axel Printz, 1895: handl Agne
Giellman, 1906: handl Gustaf Emanuel Dolk, 1908: bokhandlare Fritz
Laurents Östergren, 1909: frk Ester Ulrika Tornell. **PM 2768.**

Ljusterö B län 1875-01-01—1877-10-31. Namnet återkom 1977-11-01
för den poststation som under perioden från 1933-10-01 hette Linanäs
1875: kyrkoherde A A Lidén, 1876: skollärare J W Lundqvist, 1944: Hans
Johansson. **PM 2938.**

Munsö B län 1875-01-01—1879-09-30. 1875-79: skollärare O Björklund.

Riala B län 1875-01-01- -1968-09-30. 1875: skollärare Joh. Aug. Vougt,
1899: frk Brita Ida Alice Vougt, 1907: skollärare Anton Karl Brusén, 1938:
Signe Lilly Viktoria Hjelm. **PM 2768 R.**

Singö B län 1875-01-01—1967-09-30. 1875 skollärare Johan Wilhelm
Kjällin. Förhindrade poststationens indragning 1879 genom att acceptera
sänkning av årsarvodet från 100 till 75 kr. 1890: skollärare Frans Edvin
Granlund, 1896: skollärare Lydia Sofia Luttröpp, 1904: handlanden David
Fredrik Salér, 1957: Selma Antoinetta Wilsson. **PM 2820.**

Utdrag af Protokollet hållet å Regeligen utlyst kommunalfämna
med Färentuna församling i Holsala d. 20 Maj 1878.

S. 1.

Enf. Skriftele från Konstånsmannen J. Alenius, innehållande
att han från herr Konstånsmannen och Riddaren P. Kellhoff
erhållet Ordre, att Sedan Kongl. General Poststyrelsen
förklarar sig ämnar undraga Färentuna Poststation,
anhålla hos kommunalfämnan Ordre förande om
kommunalfämnan hållande med Färentuna församling,
för val af ett färdigt Ordre som om nämns i R. 5. m. m. af
af Instruktion för landt befäran, så hos kommunalfämnan
som denna dag hållits, och för kommunalfämnan af
Önskanligen anhållande att Färentuna Poststation
såsom den älfte af Hérads samliga Poststationer och
troligen näst inbringande må bibehållas,
af den händelse denna anhållan ej kan bifallas,
tillkännagifva att den tillfitt Ordre, för inne-
varande är utsatt herr handbunden Mr. Götlin
på Storgårdet

är och dag som ofru
Rätteligen utdraget

Eric Jansson

Ordförande i kommunalfämnan